

УДК 061.22.055(477.83-25)“1865/1874”

СЕРІАЛЬНІ ВИДАННЯ “ГАЛИЦЬКО-РУСЬКОЇ МАТИЦІ”: ПРОЕКТИ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ (1848–1874 рр.)

Олександр СЕДЛЯР

*Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукова бібліотека,
вул. Драгоманова, 5, м. Львів, 79601, Україна, тел. (032) 239-43-58,
ел. пошта: sedlyar@gambler.uu.lviv.ua*

Розглянуто проекти серіальних видань товариства “Галицько-руська матиця” 50–60-х років XIX ст. та втілення їх у життя, передовсім видання “Наукового / Литературного сборника” у 1865–1874 рр. Проаналізовано зміст цих видань, їх вартість для товариства, розповсюдження, досліджено обговорення галицькими українцями ролі і значення “Сборника” у їх національно-культурному житті, запропоновано пояснення його малої популярності серед читачів.

Ключові слова: товариство “Галицько-руська матиця”, видавнича діяльність галицьких українців XIX ст., український національний рух у Галичині.

Товариство “Галицько-руська матиця”, засноване у Львові в червні 1848 р., відразу заявило про намір видавати літературу, необхідну для просвіти галицьких українців. Це мали бути передовсім підручники для нижчої школи, релігійні видання, мовознавчі та історичні наукові та науково-популярні дослідження, довідкова (словники) література. Існували також плани видання періодичного або продовжуваного органу “Матиці” – часопису, швидше за все, універсального характеру, навколо якого гуртувалися б члени і прихильники товариства і який би надавав необхідного імпульсу громадському та національно-культурному життю, гуманітарній науці та літературі галицьких українців.

Мета статті – розглянути проекти серіальних видань “Галицько-руської матиці” у 50–60-х роках XIX ст. та втілення їх у життя, коротко описати зміст цих видань, визначити їх вартість та рівень розповсюдження, а також їх значення для галицьких українців.

Джерелами до теми є передовсім самі серіальні видання “Матиці” досліджуваного періоду – “Галицькій исторической сборникъ” (виходив нерегулярно) та “Научный / Литературный сборникъ”, опубліковані та неопубліковані стенограми загальних зборів товариства та протоколи засідань його віділу, листування віділу (архів “Матиці” складає ф. 148 Центрального державного історичного архіву України у Львові), листування Якова Головацького та Антонія Петрушевича¹, публіцистика.

Спеціальних досліджень, присвячених серіальним виданням “Галицько-руської матиці” у 50–70-х роках XIX ст., поки що немає. Разом із тим, цю тему більше або

¹ Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаніка, відділ рукописів (далі – ЛННБУ, ВР), ф. 36 (Головацький Я.), од. зб. 281 / п. 13; ф. 77 (Петрушевич А.), оп. IV, од. зб. 137 / п. 4.

менше вивчали всі дослідники історії цього товариства². В деяких статтях автори обмежувалися переліком таких видань та коротко описували їх зміст; інші історики додавали до цього ще й аналіз значення часописів “Матиці” та їх впливу на інтелектуальне та національно-культурне життя галицьких українців³.

Уже в серпні 1848 р., ще до перших загальних зборів “Матиці”, з ідеєю видавати “народовую Часопись”, яка дуже потрібна “для взнесенія нашого письменництва” виступив відомий громадський діяч Микола Устиянович⁴. Видання часопису, де періодично б подавалася інформація “о поступахъ нашихъ и состоянью народной словесности” називав першою потребою “Матиці” Я. Головацький⁵. Пізніше це питання відійшло на другий план, бо необхідно було налагоджувати структуру та пов’язану із виданням і розповсюдженням книжок діяльність товариства. У 1849 р. певний час функції інформаційного органу товариства виконувала газета “Пчола”, де друкувалися повідомлення про засідання його виділу⁶.

Згодом, коли “Матиця” організаційно зміцніла, питання періодичного видання знову з’явилося на порядку денному. Другі загальні збори “Галицько-руської матиці” ухвалили 3 (15) березня 1850 р. вжити необхідних заходів, аби виходив часопис товариства, оголосивши попередньо передплату на нього⁷. Малося на увазі, що це буде наукове (науково-популярне) видання, яке уникатиме політики⁸.

Виділ “Матиці” зі значним запізненням (лише 30 грудня 1852 р.) надіслав деяким відомим галицьким українським діячам листи з проханням подати свої пропозиції стосовно концепції видання журналу товариства. Більшість респондентів запропонувала заснувати універсальний часопис, де були б і наукові праці, і художні твори, а також статті з теології, матеріали на господарську тематику тощо. Лише один із них, о. Михайло Білецький з Городка – бачив видання “Матиці” як богословсько-повчальне, яке інформуватиме передовсім про події, “на нравственность влѣяніе имущихъ”⁹.

² Бендасюк С. Ю. Учено-литературное общество Галицко-русская Матица во Львовѣ. (Прошлое и настоящее) // *Научно-литературный сборникъ Галицко-русской Матицы* / периодическое издание под редакцией В. Р. Ваврика. – Львовъ, 1930. – С. 95–97 (присутня низка фактографічних помилок); Пашаева Н. М., Климова Л. Н. Галицко-русская Матица во Львовѣ и ее издательская деятельность // *Книга. Исследования и материалы*. – Москва, 1977. – Сб. XXXIV. – С. 68, 70, 72; Стеблій Ф. И., Криль М. М. Галицкая матица во Львовѣ // *Славянские матицы. XIX век*. – Москва, 1996. – Ч. 1. – С. 212–217; Сухий О. *Від русофільства до москвофільства (російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у XIX столітті)*. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – С. 203–204, 235–242.

³ Стеблій Ф. И., Криль М. М. Галицкая матица во Львовѣ... – С. 217; Сухий О. *Від русофільства до москвофільства...* – С. 241–242.

⁴ *Историческій очеркъ основанія Галицко-руської Матиці ѿ справоздань первого собору ученыхъ рускихъ и любителей народного просвѣщенія* / составлено Яковомъ Головацкимъ. – Въ Львовѣ: Черенками Института Ставропигіянскаго, 1850. – С. XVIII (лист М. Устияновича до Головної Руської Ради, Славське, 15 серпня 1848 р.).

⁵ *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49* / видав Др Кирило Студинський. – Львів: Накладом НТШ, 1909. – С. 292 (чернетка листа Якова Головацького до Івана Борисікевича, 17 вересня 1848 р.). – (Збірник фільологічної секції Наукового товариства імені Шевченка. Т. XI і XII).

⁶ Стеблій Ф. И., Криль М. М. Галицкая матица во Львовѣ... – С. 212.

⁷ [Ухвали Собору руських вчених 1–3 (13–15) березня 1850 р.] // *Зоря Галицка*. – 1850. – Ч. 29. – 29 марта (10 цвѣтня). – С. 169.

⁸ Львовъ дна 6/18 марта // *Вѣстникъ для Русиновъ Австрійскои державы*. – 1850. – Ч. 16. – 14(26) марта. – С. 62.

⁹ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛ), ф. 148, оп. 1, спр. 38, арк. 4. М. Білецький пропонував назвати часопис “Поученіе недѣльное” і видавати його щотижня обсягом 1 арк.

Гімназійний вчитель руської мови Климент Мерунович пропонував рубрики “Богочестіє”, “Історія” (мав на увазі історію “галицько-руського народу”), “Художества”, “Поезія” (з особливою увагою на народну поезію), “Критика”. Часопис з назвою “Галичанин” мали б видавати щомісяця обсягом три аркуші¹⁰. Урядник з Відня Василь Ковальський бачив матичне видання кварталником (обсяг 6–8 аркушів) із відповідною назвою – “Чвертьрочникъ галицко-русской Матицѣ”. Там мали б друкуватися: дослідження граматики малоруської мови, фольклор, поезія, історичні дослідження, біографії “славныхъ Русинѣвъ”, географічні і природознавчі описи, інформація для розвитку господарства і торгівлі тощо¹¹. Підгорецький парох о. Михайло Петрушевич пропонував видавати три окремі журнали: богословський для священників, літературно-мистецький з особливою увагою на “нравственні повѣсти” і природознавчо-господарський із додатком політичних новин¹². Цікаво, що він оцінював максимальну кількість потенційних читачів у 5 тис. родин, але одночасно додавав, що більше половини їх не читають “пис’мень рускихъ”¹³. Священик Микола Соневицький вважав, що успіх буде мати лише літературний часопис, який би міг виходити два або чотири рази на рік; дуже бажано було б також, аби його очолював авторитетний вчений¹⁴.

А. Петрушевич пропонував програму “Галицко-русского Временника”, додаючи, що її створено “по образу лучшихъ велико-русскихъ Ученыхъ Журналовъ”. Отже, видання “Матиці” мало би бути суто науковим, і виходити щоквартально обсягом не менше шести аркушів. Планувалися розділи “Изящная русская Словесность”, “Науки и Художества” (дуже широкий набір від юриспруденції до філософії), “Промышленность и Сельское Хозяйство”, “Критика” (лише “лучшихъ русскихъ сочиненій”), “Литературная Лѣтопись” (інформація про літературні новини у інших народів), “Смѣсь”¹⁵.

Принципово іншим був проект гімназійного вчителя зі Станіславова Василя Ільницького. Він радив видавати науково-популярний тижневик (обсяг – один аркуш), завдяки якому “душа галичо-русского Народа через своихъ просвѣщенныхъ заступниковъ объявляе ся”¹⁶. Тому стиль має бути простий, аргументація практична, тематика – близька народів. Мова обов’язково має бути чисто народною, бо “душа народа съ его питомымъ языкомъ есть въ нерозрванной связи”. Тематичні напрями видання:

- 1) історія – публікації витягів з історичних джерел, що стосуються “южно-русского народа”, народних переказів, біографій діячів; “яко систему історію обрабляти съ глубокими мудрованіями Русинѣ еще не пора”;
- 2) описи руської землі: географічні, природознавчі, етнографічні;
- 3) словесність – короткі граматичні дослідження, “етимологическіи уваги”;
- 4) різне: народна поезія, повісті, загадки тощо;
- 5) інформація “о житію умственнѣмъ соплеменникѣвъ нашихъ Словянъ”¹⁷.

¹⁰ ЦДАЛ, ф. 148, оп. 1, спр. 38, арк. 1.

¹¹ Там само, арк. 16–16 зв.

¹² Там само, арк. 22 зв.–23. Політичні новини мали бути у третьому часописі, бо, на думку М. Петрушевича, ні богослову, ні поету політики не треба.

¹³ Там само, арк. 22.

¹⁴ *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850–62* / видав Др Кирило Студинський. – У Львові: Накладом НТШ, 1905. – С. 46–47 (лист Миколи Соневицького до Якова Головацького, Старий Гвоздець, 4 березня 1853 р.). – (Збірник філіологічної секції Наукового товариства імені Шевченка. Т. VIII і IX).

¹⁵ ЦДАЛ, ф. 148, оп. 1, спр. 38, арк. 8–9.

¹⁶ Там само, арк. 14.

¹⁷ Там само, арк. 14 зв.–15.

Як бачимо, пропозиції були досить різні. Більшість респондентів рекомендували видавати часопис “Галицько-руської матиці” як виразно популярне видання. Лише один А. Петрушевич подав проект суто наукового збірника. Цікаво, що, незважаючи на “популярність” матичного журналу, лише один В. Ільницький наголосив на необхідності його народної основи і наполягав на “чисто-народній” мові. Інші респонденти не звернули на це уваги¹⁸.

Тематика статей майже у всіх проектах мала бути дуже широкою, разом із тим жоден з їх авторів не запропонував зразка організації редакції часопису. Не було зрозуміло, хто й як мав би наповнювати таке різнорідне видання. Очевидно, це залишали на розгляд виділу товариства. Фактично респонденти “Матиці” пропонували їй проекти дуже теоретичні, загальні, “ідеальні”, але практично неможливі до реалізації. Проблема полягала навіть не у частих змінах пресового законодавства¹⁹ чи у дефіциті грошей у товариства, а у відсутності реального плану впровадження згаданих пропозицій у життя. Бракувало насамперед людей, які могли б здійснити такий масштабний проект.

Можливо, саме з цієї причини виділ “Галицько-руської матиці” не поспішав навіть розглянути й обміркувати надіслані пропозиції. Його засідання у 1850-х рр. відбувалися дуже рідко і тому аж 2 (14) листопада 1856 р. голова товариства Михайло Куземський запропонував розглянути відповідні листи. Для цього обрали комісію у складі Микити Їжака, Я. Головацького і Йосифа Кульчицького²⁰, але про результати її роботи нічого не відомо. Не допомогли й нагадування у пресі пришвидшити цю справу²¹. Пізніше керівники товариства пояснювали таку пасивність тим, що на той час ще не було затверджено статуту “Матиці”, за яким товариство мало б право видавати свій часопис без окремого дозволу, та вже згаданими частими змінами пресового законодавства²². Ось чому “Галицько-руська матиця” у 1850-х рр. обмежилася лише нерегулярним виданням “Галицького исторического сборника” (три випуски у 1854–1860 рр.), де мали “неопредѣленное время въ особенныхъ книжочкахъ” друкуватися “лучшіи статьи, касающіися отечественной исторіи”²³. До цього видання писав лише один автор – А. Петрушевич, чії статті були присвячені давній історії Галицько-Волинської Русі.

Фактично “Галицькій историческій сборникъ” не виходив у світ періодично, не був він і тим часописом, на який чекала більшість членів “Матиці”. Однак потрібно було знайти місце для статей А. Петрушевича, який вже в середині 1850-х рр. вважався серед галицьких українців авторитетним істориком*. Сам автор цього “Сборника” (відзначимо передовсім його статтю “О соборной Богородичной Церкви и святителяхъ

¹⁸ Лише К. Мерунович зауважив, що редактор часопису має також “наблюдати ему чистоту языка и справность слога русского” (ЦДІАЛ, ф. 148, оп. 1, спр. 38, арк. 1 зв.), однак напевно чи він мав на увазі чистоту народної мови.

¹⁹ Там само, спр. 28, арк. 2; *Отчеты общества литературного Галицко-русской Матицы // Науковий Сборник издаваемый литературнымъ обществомъ Галицко-русской Матицы. 1865.* – Во Львовѣ, 1865. – Вип. I–IV. – С. XXXII.

²⁰ Засѣданіе выдѣла Общества Матицѣ д. 2/14 Новембрія 1856. // *Вѣстникъ часописѣ политическа для Русиновъ Австрійскою державы.* – 1856. – Ч. 98. – 19 (31) грудня. – С. 381.

²¹ В. Галицко-руська Матиця // *Отечественный сборникъ.* – 1857. – Ч. 22. – С. 172.

²² *Отчеты общества литературного Галицко-русской Матицы...* – С. XXXII.

²³ *Отчеты засѣданій литературного общества Галицко-русской Матицы на дняхъ 6, 7 и 8 (18, 19 и 20) Юля 1865 года // Науковий Сборникъ...* – 1865... – С. 285.

* Очевидно, вплинуло тут і становище А. Петрушевича – він, як капелан митрополита М. Левицького, був достатньо впливовою особою у Греко-католицькій Церкві.

в Галичъ”, яка увійшла до всіх трьох випусків), до речі, не був повністю задоволений співпрацею із “Матицею”. Він хотів закінчити друк згаданої статті ще у 1854 р., відразу після виходу в світ першого випуску “Сборника”, але не покладав великих надій на оперативність товариства²⁴. Другий випуск вийшов у 1856 р., а третій мав з’явитися у 1857 р. Вже розпочався його набір, але через брак грецького шрифту (у тексті були численні фрагменти грецькою мовою) набір зупинили і прохали А. Петрушевича зачекати ще 5–6 тижнів, поки привезуть шрифт²⁵. Чекати довелося три з половиною роки, а А. Петрушевич не міг стримати (принаймні, у приватних листах) розчарування і негативної оцінки роботи “Матиці”²⁶. Я. Головацький був змушений виправдовуватися, пояснюючи таку затримку і політичними обставинами (“азбучна війна” 1859 р.), і шкідництвом “таємних ворогів” (зокрема, Якова Савчинського) зі Ставропільського Інституту, які всіляко саботували закупівлю грецького шрифту²⁷.

Додамо ще, що перші два випуски друкувалися громадянкою (мова статей була дуже близька до російської літературної), третій, через політичні причини, кирилицею (мова була дещо наближена до народної); кожен із трьох випусків мав наклад 500 примірників. Перший випуск, очевидно, вийшов із друку в січні 1854 р., другий – у квітні 1856 р., а третій – у жовтні–листопаді 1860 р.²⁸ А. Петрушевич отримав як гонорар вісім примірників першого і чотири примірники третього випуску “Сборника”²⁹.

Галицькі українці у 1850-х рр. поставились до проблем з організацією періодичного видання “Матиці” загалом із розумінням. Один із дописувачів до “Зорі Галицької” наголосив: “издавание временописи получено съ великими издержками и не заповѣдаеть въ нашей полусонной Руси, где едва одна политическа и одна науковобелетристична устояти могутъ, для существованія своего добраго успѣха”³⁰. Загалом інтерес в українській громаді до планованого часопису “Матиці” не був високим – за винятком кількох інтелектуалів абсолютна більшість потенційних читачів ніяк не реагувала на відсутність такого видання. Ті ж, які щось писали до газет (а дописів, пов’язаних із “Матицею”, ніколи не було багато), обмежувалися або загальними рекомендаціями (що необхідно видавати літературний³¹, універсальний для народу із

²⁴ *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850–62...* – С. 117 (лист А. Петрушевича до Я. Головацького, Унів, 21 лютого 1854 р.). А. Петрушевич писав у цьому листі: “я желалбы сего года ужь окончить мое сочинение; слѣдовательно, Русской Матицы, естли она печалится русскою Словесностью и нехочеть статься Русскою Мачехицею (sic), надо спѣшить съ печатью. О чемъ, однако, сомнѣваюсь, ибо наша Типографія съ однимъ гарчикомъ гражданскаго шрифта неуспѣтъ вмѣстѣ печатать Зорю Галицк., Сочинение Зубрицкаго и мою Статью отдѣльно”.

²⁵ ЛННБУ, ВР, ф. 77, оп. IV, од. зб. 137 / п. 4, арк. 28 (лист Я. Головацького до А. Петрушевича, Львів, 4 (21) березня 1857 р.).

²⁶ Там само, ф. 36, од. зб. 281 / п. 13, арк. 51, 56 зв. (листи А. Петрушевича до Я. Головацького, Новиця, 2 квітня та 25 травня 1860 р.). Зокрема, А. Петрушевич не вірив, що М. Куземський зможе пожавити роботу повністю “рутенської” “Матиці”.

²⁷ Там само, ф. 77, оп. IV, од. зб. 137 / п. 4, арк. 54 зв.–55 (лист Я. Головацького до А. Петрушевича, 1 (13) червня 1860 р.).

²⁸ Там само, арк. 18, 25, 58 зв. (листи Я. Головацького до А. Петрушевича, Львів, 24 січня (5 лютого) 1854 р., 4 квітня 1856 р., 6 (19) жовтня 1860 р.).

²⁹ Там само, арк. 18, 60 (листи Я. Головацького до А. Петрушевича, Львів, 24 січня (5 лютого) 1854 р., 20 листопада (3 грудня) 1860 р.).

³⁰ И. Изъ Жолковского // *Зоря Галицкая*. – 1854. – Ч. 3. – 6 (18) януаря. – С. 35.

³¹ И. Б... Отъ Золочева въ половинѣ мѣсяца Юніа // *Вѣстникъ для Русиновъ Австрійскои державы*. – 1851. – Ч. 74. – 26 юнія (8 юлія). – С. 295.

перекладами з німецької мови журнал³² або хоча б альманах³³), або й узагалі переповідали чутки³⁴.

Затвердження статуту “Галицько-руської матиці” у 1861 р. мало б активізувати діяльність товариства і спонукати його керівництво до реалізації задекларованих раніше проектів. Щоправда, у програмі планованих загальних зборів “Матиці”, яку склали ще наприкінці 1861 р., про періодичне видання товариства не йшлося³⁵. Однак загальні збори відбулися не тоді, а аж у 1864 р.; серед питань, винесених на обговорення, був і проєкт програми періодичного видання “Матиці” під назвою “Науковий збірник”.

8(20) липня 1864 р. виділ мови та історії загальних зборів “Галицько-руської матиці” розглянув подану програму і в цілому схвалив її, додавши незначні доповнення; тоді ж ухвалили, що редактора нового збірника обиратиме виділ товариства³⁶. У “Науковому збірнику”, який виходив би раз у три місяці, мали би бути наступні розділи: 1) “Словесность, науки и художества, предовсемъ по части русской поэзии и повѣстей, литературы, развития и движения ея на Руси и у прочихъ народовъ, отечественного языка, его грамматики, словарей, истории, такъ мірской якъ церковной, географіи, этнографіи и статистики”; 2) “извѣстія объ отечественныхъ и чужестранныхъ ученыхъ и учебныхъ заведеніяхъ”; 3) “Исторія просвѣщенія и гражданскаго образованія”; 4) “Обозрѣніе издаваемыхъ книгъ и журналовъ”; 5) різні новини; 6) звіти та листування “Матиці”; 7) звіти Комісії Народного Дому. Передплатна ціна для членів товариства була 1 рн. 25 кр., для інших – 2 рн. 50 кр.³⁷ Згодом виділ “Галицько-руської матиці” вирішив, що редагувати “Збірник” буде комітет у складі Я. Головацького, А. Петрушевича і Б. Дідицького³⁸, він виходитиме накладом 1000 примірників і обсягом приблизно 25 аркушів на рік³⁹.

На загальних зборах “Матиці” лунали й інші пропозиції щодо періодичного видання товариства. Так, Іван Наумович запропонував, “щобы общество Матицы кромѣ необходимо потребной для интеллигентной части рускаго народа издаваемой литературной, занялося также издаваніемъ простонародной, популярной часописи, застосованой подъ взглядомъ предмета, духа и языка до потребъ нашего простого сельскаго народа”⁴⁰, а Омелян Гороцький запропонував видавати часопис для народу “съ розширеніемъ касательно содержания и формы на Украину” – цю пропозицію після тривалих дебатів вирішили не виносити на розгляд загальних зборів⁴¹.

³² Къзью П. Отъ Равы. Чего намъ потреба? // *Зоря Галицкая*. – 1852. – Ч. 18. – 5 марта. – С. 142.

³³ Зъ Коломыйского округа (Вопросъ, касающійся Галицко-Рѣской Матицы) // Там само. – Ч. 87. – 5 листопада. – С. 839.

³⁴ Дописи. Отъ Самбора // *Зоря Галицка*. – 1856. – Ч. 6. – 3 лютого. – С. 46.

³⁵ ЦДІАЛ, ф. 148, оп. 1, спр. 17, арк. 3–4 зв.

³⁶ Отчеты общества литературного Галицко-русской Матицы... – С. LXVIII–LXIX. До переліку пропонуваних розділів “Наукового збірника” додали звіти Комісії Народного Дому, також відхилили пропозицію В. Ковальського публікувати в ньому богословські праці.

³⁷ Возваніе къ подписѣ на литературный журналъ, издаваемый Галицко-русскою Матицею // ЦДІАЛ, ф. 148, оп. 1, спр. 20, арк. 20. Звернення датоване 5 серпня 1864 р.

³⁸ ЦДІАЛ, ф. 148, оп. 2, спр. 7, арк. 1 (засідання виділу “Матиці” 14 (26) липня 1864 р.).

³⁹ Там само, арк. 1 зв. (засідання виділу “Матиці” 1 (13) серпня 1864 р.).

⁴⁰ Там само, оп. 1, спр. 19, арк. 11.

⁴¹ Отчеты общества литературного Галицко-русской Матицы... – С. LII. О. Гороцький також запропонував чигиринсько-перяславський діалект в якості єдиної літературної мови – цю пропозицію теж вирішили не виносити до порядку денного загальних зборів. На жаль, детальної інформації про перебіг дебатів із цих питань немає ні у друкованому, ні в рукописному (ЦДІАЛ, ф. 148, оп. 1, спр. 19, арк. 6 зв.) варіантах звіту засідань виділу поезії і мистецтв загальних зборів “Матиці” 1864 р.

Як бачимо, у галицьких українців домінувало бачення часопису “Матиці” як популярного видання, яке могло б зацікавити досить широке коло читачів і бути корисним не лише для поціновувачів наукового знання, а й для менш освічених співвітчизників. Це підтверджують і газетні дописи того часу. Дописувач “Слова” “Зь Покутья”, зазначивши, що “Сборник” через свій науковий зміст не відповідає запитам багатьох членів “Галицько-руської матиці”, запропонував товариству видавати популярний часопис для “образованія и розширенія знаній общепользних”⁴²; подібної думки був й інший дописувач із Поділля⁴³.

Чому ж “Сборник” мав виразно науковий характер? На це вплинули, на нашу думку, два основні фактори. По-перше, керівники товариства, які висловлювали бажання займатися його періодичним виданням і згодом увійшли до редакційного комітету (передовсім Я. Головацький і А. Петрушевич) бачили його як збірник наукових статей і різних краєзнавчих матеріалів у науково-популярній формі, доповнений звітами, статистичними матеріалами і по можливості окремими художніми творами. Пріоритетними у такому випадку мали бути наукові дослідження, головню історичні та літературознавчі, які стосувалися б передовсім давньої історії Русі. Такий збірник мав би стати доказом інтегрованості галицьких українців до всеслов’янського і, вужче, всеруського простору принаймні у науковій сфері і, відповідно, сприяти покращенню репутації галицьких українців у цілому як освіченого і самодостатнього в культурно-історичному сенсі народу. Саме тому він мав видаватися мовою, дуже наближеною до російської літературної (яка тоді претендувала на статус літературної мови всіх слов’ян), та поширюватися серед якомога більшої кількості наукових і культурних осередків слов’янських народів у Австрії, а також у Росії. Очевидно, це мало бути також видання для галицької інтелігенції, а не для всіх, хто вмів читати.

Другий фактор – це позиція загальних зборів “Матиці” 1864 р., які схвалили програму виразно наукового, досить далекого від народу видання. Ґрунтовної дискусії про завдання часопису тоді через брак часу не було, зауваження і доповнення мало змінили первісний варіант його програми. З одного боку справді не було часу детально обговорювати це питання, з іншого – учасники зборів самі не бажали таких дискусій, їх плановане видання “Матиці”, як засвідчили наступні події, не дуже й цікавило. Абсолютна більшість із них не збиралася брати участь у наповненні “Сборника” і далеко не всі присутні на зборах були готові передплатити це видання. Тому вони швидко підтримали вже готовий проект наукового збірника, мовчки погодились із використанням у ньому близької до російської мови і тим самим дали підставу членам редакційного комітету (Б. Дідицькому) пізніше стверджувати, що вони діють згідно з ухвалами загальних зборів⁴⁴.

Б. Дідицький був змушений виправдовуватися у відповідь на закиди народовців, що виділ “Матиці” всупереч рішенню загальних зборів 1864 р. використовує не народну руську мову, а якусь іншу, дуже подібну до російської, а це шкодить і самому товариству (бо його видання не мають попиту), і галицьким українцям. Народовці також стверджували, що через чужу мову “Науковий сборник” виявився непопулярним, неефективним і, фактично, не дуже й потрібним галицьким українцям, які чекали від товариства зовсім іншого періодичного видання, а сама “Матиця”, видаючи такий

⁴² Зь Покутья. (О Галицко-русской матиць.) // *Слово*. – 1867. – Ч. 95. – 2 (14) декабря. – С. 3.

⁴³ Значенє Письма до Громады и инныхъ такого рода письмъ для насъ. Отъ Подольскихъ Медоборовъ // Там само. – 1868. – Ч. 53. – 6 (18) юлія. – С. 2.

⁴⁴ Качала С. Яка єсть цѣль Галицко-русской Матиць? // Там само. – Ч. 21. – 13 (25) марта. – С. 1 (примітка редактора “Слова” Б. Дідицького).

“Сборник”, фактично порушує свій же статут, бо не працює для просвіти народу⁴⁵. У відповідь Б. Дідицький погодився, що справді у “Сборнику” є “граматичні форми і вираження, чисто-народному мало-руському языку не отповѣдны и чужіи”, однак загальні збори схвалили і статтю А. Петрушевича, прочитану там (і вирішили її друкувати у “Сборнику”), і програму часопису “Матиці”, які були написані мовою, далекою від народної, а тому виділ товариства, використовуючи ці прецеденти, дозволив редакційному комітетові “що до формъ, языка и правописи узвгляднати волю авторѣвъ”. Комітет це й робить, і не його вина, що більшість авторів подають статті мовою, яка відрізняється від народної⁴⁶. Ця дискусія не вплинула на мовну політику редакторів “Сборника”: він і далі виходив далекою від народної мовою, причому в одному випуску могло бути кілька її (так званого “язичія”) варіантів.

Народовці покладали певні надії на загальні збори “Галицько-руської матиці” 1865 р., сподіваючись (попередньо вступивши до товариства) провести рішення про зміну мови та ідейно-тематичної спрямованості “Наукового сборника”. Однак загальні збори відмовилися приймати до товариства народовців (трьох із них, які офіційно висловили таке бажання) і фактично підтримали позицію виділу “Матиці” та редакційного комітету “Сборника”. У “Меті” пізніше з’явився допис, автор якого доводив, що через малу кількість учасників загальних зборів із правом голосу (голосувало лише 27 осіб, хоча членів товариства було тоді близько 170) фактично діяльність виділу оцінювали самі його члени, які мешкали у Львові і прибули на збори⁴⁷. Таким чином, доля “Сборника” і “Матиці” загалом опинилася в руках досить вузького кола осіб, які протягом досліджуваного періоду практично беззмінно керували товариством та домінували на його загальних зборах. Така замкнутість, залежність від позиції небагатьох осіб, які до того ж належали до поважних і шанованих людей, що надавало їм певний імунітет від критики, дуже зменшували ймовірність істотного реформування редакційної політики видавців “Сборника” і посилювали байдужість щодо цього видання серед галицьких українців.

Тепер розглянемо питання популярності “Наукового сборника”. Його видавці розраховували на кілька категорій читачів: 1) передовсім науковці та особи, які активно цікавляться слов’янською культурою, історією та літературою (не галицькі українці); 2) аналогічна група місцевого українського походження – вони б мали переважати серед авторів “Сборника”; 3) освічені галицькі українці, які менше або й зовсім не цікавляться науковими чи науково-популярними працями, але завдяки “Сборнику” могли б зацікавитися вітчизняною історією та літературою. Вже незабаром після початку публікації “Сборника” виявилось, що серед читачів першої групи

⁴⁵ Див. згадану статтю С. Качали у “Слові”, а також: Качала С. Галицько-Руська Матиця і її ціль // *Мета*. – 1865. – Ч. 5. – 15 (27) цвітня. – С. 140–141; Климковичь К. Завдання 3-го збору Галицько-Руської Матиці // Там само. – Ч. 10. – 30 червця (12 липця). – С. 301–302; Згарський С. Дотеперішнє становиско Галицько-руської Матиці // Там само. – Ч. 11. – 27 липця (8 серпня). – С. 328–329.

⁴⁶ Качала С. Яка есть цѣль Галицко-русской Матиці?.. – С. 1 (примітка редактора “Слова” Б. Дідицького). Фактично Б. Дідицький був змушений погодитись, що виділ “Матиці” відійшов від ухвали загальних зборів товариства про “руську” (тобто народну, місцеву) мову його видань, але одночасно спробував знайти пояснення, звинувативши ті ж загальні збори у непослідовності. Він також акцентував увагу на позитивному впливові використання різних варіантів мови у виданнях “Матиці” на розвиток літературної мови галицьких українців. Очевидно, що мовна невизначеність “Матиці” була лише наслідком мовних дискусій серед галицьких українців у цілому.

⁴⁷ Кілька уваг о сегорічнімъ загальнімъ зборі Матиці // *Мета*. – 1865. – Ч. 11. – 15 липця. – С. 346–349. На загальних зборах (і цих, і інших) загалом було немало присутніх, які могли брати участь в обговоренні певних питань, однак голосувати могли лише члени товариства. Абсолютна більшість членів, однак, мешкала поза Львовом і найчастіше не знаходила можливості чи не мала бажання відвідати загальні збори.

він мав певний успіх (принаймні різноманітні слов'янські товариства та освітні інституції обмінювалися із “Матицею” своїми виданнями), серед представників другої групи було помітно менше читачів і дописувачів, ніж очікував виділ товариства, нарешті, третя група майже повністю виявилася байдужою до “Сборника”.

“Науковий сборникъ” вирішили спочатку друкувати накладом 1000 примірників, розраховуючи передовсім на масового читача⁴⁸, це число не змінили, вже знаючи, що багато передплатників не буде⁴⁹. Однак таким накладом вийшов лише перший випуск першого річника “Сборника” – потім члени виділу товариства були змушені зменшити його наклад до 500 примірників⁵⁰, а другий річник цього видання (за 1866 р.) друкувався вже накладом 300 примірників⁵¹, і це число за одним винятком не змінилося до кінця досліджуваного періоду*. Незабаром виявилось, що навіть 300 примірників важко розповсюдити: на обмін із іншими громадськими та науковими інституціями йшла незначна частка накладу, а передплатників у Галичині було дуже мало. Найбільше їх було, коли виходив у світ перший річник “Сборника” (за 1865 р.) – 135⁵², наприкінці 1868 р. їх було лише 25⁵³, наприкінці 1869 р., коли виходив вже “Литературный сборникъ”, десь близько 50⁵⁴. Через книгарні “Сборникъ” розходився теж дуже слабо: наприклад, у книгарні Ставропігійського Інституту за липень 1868 – грудень 1870 рр. продали лише три річні комплекти, 25 піврічних і 24 кварталні випуски “Наукового сборника”, а також чотири піврічні випуски “Литературного сборника”⁵⁵.

Звісно, за такої ситуації з розповсюдженням “Сборникъ” завжди був збитковим проектом⁵⁶, і тому неодноразово поставало питання, аби припинити його видання. На загальних зборах 1865 р. прозвучала інформація, що вартість першого річника “Сборника” – 830 рн., а від передплатників надійшло лише 238 рн. і мало надії, щоби від продажу збірника надійшла більш-менш помітна сума грошей⁵⁷. У 1868–1869 рр. “Сборникъ” коштував “Матиці” приблизно по 600 рн. за рік (у 1870 р. – близько 500 рн.), а від передплати надходило менше 100 рн.⁵⁸ Отже, “Галицько-руська матиця” щороку на цьому виданні втрачала близько 500 рн. або трохи менше, якщо врахувати невеликі надходження від книгарень і книжки, отримані від інших інституцій по обміну на

⁴⁸ ЦДІАЛ, ф. 148, оп. 2, спр. 7, арк. 1 зв. (засідання виділу “Галицько-руської матиці” 1(13) серпня 1864 р.).

⁴⁹ Там само, арк. 6 (засідання виділу “Галицько-руської матиці” 31 жовтня (12 листопада) 1864 р.).

⁵⁰ Там само, арк. 7 зв. (засідання виділу “Галицько-руської матиці” 12 (24) лютого 1865 р.).

⁵¹ Там само, оп. 1, спр. 117, арк. 102; спр. 71, арк. 4.

* Випуск “Литературного Сборника” за 1872 і 1873 рр., де була “Сводная галицко-русская летопись съ 1600 по 1700 годъ” А. Петрушевича, видали накладом 500 примірників.

⁵² Отчеты засѣданій литературного общества Галицко-русской Матицы на дняхъ 6, 7 и 8 (18, 19 и 20) Юля 1865 года // *Науковий Сборникъ...* – 1865... – С. 299.

⁵³ Новинки // *Слово.* – 1868. – Ч. 101. – 21 декабр. (2 января 1869 г.). – С. 4 (засідання виділу “Галицько-руської матиці” 18 (30) грудня 1868 р.).

⁵⁴ Новинки // Там само. – 1869. – Ч. 97. – 13 (25) декабря. – С. 4 (засідання виділу “Галицько-руської матиці” 4 (16) грудня 1869 р.) “Матиця” тоді отримувала від передплатників менше 100 рн., а ціна одного примірника була 1 рн. 80 кр. (для членів товариства – 90 кр.); отже, передплатників було, мабуть, трохи більше 50.

⁵⁵ ЦДІАЛ, ф. 148, оп. 1, спр. 75, арк. 14; спр. 73, арк. 1; спр. 78, арк. 3 зв.

⁵⁶ Аби компенсувати виробничі витрати (на папір, набір, друк, оправу тощо), таке видання, як “Сборникъ” “Матиці”, мусило б мати приблизно 300 передплатників (а якщо платити гонорари редакторам та авторам, то й більше) (Мысли о Народномъ Домѣ // *Слово.* – 1872. – Ч. 86. – 24 августа (5 сентября). – С. 1).

⁵⁷ Отчеты засѣданій литературного общества Галицко-русской Матицы на дняхъ 6, 7 и 8 (18, 19 и 20) Юля 1865 года... – С. 299.

⁵⁸ Новинки // *Слово.* – 1868. – Ч. 101. – 21 декабр. (2 января 1869 г.). – С. 4; Новинки // Там само. – 1869. – Ч. 97. – 13 (25) декабря. – С. 4; Новинки // Там само. – 1870. – Ч. 33. – 29 апрѣля (11 мая). – С. 4.

“Сборник”. Щоправда, вартість видання, яку оголошували на загальних зборах чи засіданнях виділу “Матиці”, вимагає деякого пояснення. На жаль, точних даних у архіві “Матиці” (ф. 148 ЦДІАЛ) про вартість “Сборника” немає, однак можна встановити, що приблизно річніки за 1866–1869 рр., які виходили накладом 300 примірників, коштували (вартість паперу, набору і друку, палітурних робіт тощо) 350–400 рн.⁵⁹ Отже, значна частина (приблизно третина, 200 із 600 рн.) йшла не на саме виготовлення “Сборника”, а на інші потреби. Серед них були, очевидно, гонорари авторам, видатки на поштові пересилки, зокрема, за кордон, на потреби канцелярії тощо. Гонорари не були великими, і факти їх виплати зафіксовано у протоколах засідань виділу “Матиці” лише стосовно 1869–1872 рр. Авторам давали винагороду як грошима (в середньому 10–15 рн., але раз І. Шараневичу заплатили 55 рн. у 1869 р.), так і примірниками “Сборника” та інших видань “Матиці”⁶⁰. У будь-якому разі, у структурі видатків товариства на видавничу діяльність домінували витрати на “Сборник”. Так, у 1867–1870 рр. “Галицько-руська матиця” витратила на свої видання 3392 рн. 51 кр.⁶¹, а якщо припустити, що “Сборник” щороку коштував у середньому 500–600 рн. і за ці роки разом приблизно 2000–2400 рн., то на його видання йшло 60–70 % від відповідних видатків товариства.

Проблема розповсюдження “Сборника” і його популярності серед галицьких українців була гострою і змушувала виділ та загальні збори “Матиці” регулярно її обговорювати. На загальних зборах 1865 р. заступник голови товариства Я. Головацький повідомив, що статті, опубліковані в “Сборнику”, “нашли признательность межъ просвѣщенными людьми не только въ краѣ, но и въ другихъ областяхъ австрійскихъ” і завдяки йому вдалося налагодити стосунки і книгообмін з іншими слов’янськими культурно-освітніми товариствами⁶². Коли постало питання про доцільність подальшого видання збиткового збірника, аргумент про важливість “Сборника” для “літературной связи съ прочими Славянами” виявився вирішальним і збори ухвалили й далі продовжувати його друкувати⁶³. Це рішення (власне, рішення залишити “Сборник” без змін) викликало протест у народовців, які заявили, що ним товариство “скріпило роздір такъ въ лоні самої Матиці, якъ і по-за Матицею”; “Науковий сборникъ” і далі не матиме попиту, а єдиним виходом був би перехід наглядку за його редагуванням від Я. Головацького до, скажімо, Івана Жуковського “яко справдешнёго патріота и ученого мужа, що одъ сердца радъ бувъ поступованнемъ своїмъ языковой спіръ залагодити”⁶⁴. Очевидно, що керівництво “Матиці” не прислухалось до цих порад народовців, і вони поступово втратили інтерес до товариства та його періодичного видання⁶⁵.

⁵⁹ Див. детальніше: Седляр О. Видавнича діяльність товариства “Галицько-руська матиця” (1848–1870) // *Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології.* – Львів, 2008. – Вип. 3. – С. 114–115.

⁶⁰ ЦДІАЛ, ф. 148, оп. 2, спр. 7, арк. 22, 22 зв., 31 зв., 33 зв. (засідання виділу “Галицько-руської матиці” 5 (17) грудня 1869 р., 25 квітня (7 травня) 1870 р., 5 (17) липня 1871 р., 31 травня (12 червня) 1872 р.).

⁶¹ Седляр О. Видавнича діяльність товариства “Галицько-руська матиця”... – С. 109.

⁶² Отчеты засѣданій литературного общества Галицко-русской Матицы на дняхъ 6, 7 и 8 (18, 19 и 20) Юля 1865 года... – С. 285.

⁶³ Там само. – С. 300–301. Проти видання “Сборника” виступив С. Качала, який не погоджувався із мовною політикою редакційного комітету.

⁶⁴ Згарський Є. Дотеперішнє становиско Галицько-руської Матиці... – Ч. 12. – 7 (19) серпня. – С. 362–363.

⁶⁵ Наприкінці 1868 р. оглядач “Правди” писав: “Коли зайдешъ сюди [до “Матиці”], то й побачишь, неначе ту могилу на українському степу, високу и дуже коштовну скирту “научнёго зборника”, а большъ... нічого” (*Вісті // Правда.* – 1868. – Ч. 38. – 15 жовтня. – С. 456).

З часом ситуація із розповсюдженням “Сборника” ще більше погіршилася, так що виділ “Матиці” був змушений детально її розглянути і вжити відповідних заходів. Обговорення цієї ситуації відбулося на засіданні виділу 18 (30) грудня 1868 р. До того часу редакційний комітет зазнав істотних змін: вийшов із його складу і зі складу “Галицько-руської матиці” А. Петрушевич⁶⁶, виїхав до Росії Я. Головацький; “Сборник” фактично редагував К. Мерунович, “хоча по причині недостатка сил не могъ съ всѣмъ программу [“Сборника”] удовлетворити”⁶⁷. Пропозицію припинити видання “Наукового сборника” відхилили під приводом того, що лише загальні збори можуть ухвалити таке рішення, окрім того, треба ж щось мати для обміну з іншими слов’янськими товариствами⁶⁸. Зрештою, ухвалили видавати й далі “Сборникъ”, але збільшити у ньому частку белетристики⁶⁹. Підготувати конкретні пропозиції із цього питання доручили окремому комітету із п’яти осіб, процес формування якого виявив виразне небажання навіть членів виділу займатися “Сборникомъ”⁷⁰.

Згаданий комітет ухвалив видавати часопис під назвою “Литературный сборникъ” кварталними випусками та запропонував виділу “Матиці” давати авторам відповідний гонорар⁷¹. Програма цього часопису дуже нагадувала програму “Наукового сборника” за винятком того, що на чільному місці там були “стихотворенія и повѣсти изъ народного житья”; його передплатна ціна була 1 рн. 80 кр., члени “Матиці”, які вже сплатили повний внесок, могли отримати “Сборникъ” безкоштовно, інші – за півціни⁷². На засіданні виділу “Матиці” 25 лютого (9 березня) 1869 р. встановили обсяг видання – чотири аркуші в кожному кварталному випуску (у півтора рази менше порівняно із “Науковимъ сборникомъ”) та обговорили питання гонорарів – проти їх виплати не заперечував ніхто, але конкретну суму, яку би можна було виділити на рік, так і не визначили, хоча пропонувалися суми у 200 чи 400 рн.⁷³ На практиці гонорари були невеликими і не вплинули істотно на пропозицію художніх чи наукових текстів редакції “Сборника”. Народовці тоді ж обережно схвалили тенденцію періодичного видання “Матиці” “народнімъ бути”⁷⁴, пізніше у “Правді” навіть з’явилася рецензія на випуск “Литературного сборника” за перше півріччя 1869 р., загальна оцінка змісту якого, до речі, була досить невисокою, хоча рецензент відзначив “вели-

⁶⁶ ЦДІАЛ, ф. 148, оп. 1, спр. 64, арк. 31 (лист А. Петрушевича до М. Куземського (?), Львів, 17 (29) квітня 1865 р.) А. Петрушевич писав, що його участь у роботі редакційного комітету “подвергается ложнымъ толкамъ и подлымъ посужденіямъ” через політику і “споръ о русскія нарѣчія”, а тому він, не бажаючи “быти никому камнемъ преткновенія”, припиняє своє членство у “Матиці”.

⁶⁷ Там само, оп. 2, спр. 7, арк. 20.

⁶⁸ Там само; Новинки // *Слово*. – 1868. – Ч. 101. – 21 декабр. (2 января 1869 г.). – С. 4.

⁶⁹ ЦДІАЛ, ф. 148, оп. 2, спр. 7, арк. 20. За збільшення белетристики виступили члени виділу “Матиці” Михайло Малиновський і Омелян Огоновський. Інший член, учитель Львівської гімназії Михайло Полянський різко виступив проти наукового характеру “Сборника”.

⁷⁰ Там само. Від участі у цьому комітеті відмовилися (через брак часу) Ом. Огоновський, Ісидор Шараневич та М. Полянський (останній заявив також, що не хоче і не може писати тією мовою, якою видається “Науковий сборникъ”). До комітету увійшли голова товариства Амвросій Яновський, К. Мерунович, Онуфрій Лепкий, Б. Дідицький і Гаврило Крижанівський.

⁷¹ Новинки // *Слово*. – 1869. – Ч. 10. – 1 (13) февраль. – С. 4.

⁷² Объявление о литературной часописи, издаваемой Галицко-рускою Матицею во Львовѣ // ЦДІАЛ, ф. 148, оп. 1, спр. 20, арк. 46. Оголошення датоване 18 (30) березня 1869 р. “Матиця” рекламувала “Литературный Сборникъ” як “часопись ближе [ніж “Науковий сборникъ”] приспособленную къ современнымъ потребамъ читающей русской публики и вообще русского народа”.

⁷³ ЦДІАЛ, ф. 148, оп. 2, спр. 7, арк. 21. Відсутність визначеної суми коштів на гонорари авторам пояснювали необхідністю спочатку ретельно вивчити стан каси “Матиці”.

⁷⁴ Вісті // *Правда*. – 1869. – Ч. 36. – 30 вересня. – С. 304.

кий поступ” щодо спрямування та мови статей (але не у всіх авторів)⁷⁵. Згодом, однак, “Правда” не виявляла уваги до періодичного видання “Галицько-руської матиці”.

“Літературний збірник”, як і його попередник, не мав належного попиту і питання його виходу в світ знову постало перед виділом “Матиці”, а пізніше і перед загальними зборами товариства. Члени виділу стали більше схилитися до ідеї припинити випуск “Збірника” як періодичного видання⁷⁶; навесні 1870 р. навіть голова товариства А. Яновський був за це, пояснюючи, що, незважаючи на нову програму видання “сь популярнымъ выкладомъ предметовъ”, кількість передплатників не тільки не зросла, а й зменшилася порівняно з попередніми роками, і тепер є лише п’ять передплатників, які не належать до членів “Матиці”. У відповідь І. Шараневич зауважив, що, якщо зміна програми “Збірника” не виправдала себе, то слід на час, що залишився до загальних зборів, повернутися до попередньої програми наукового видання, аби “положити въ матичномъ Сборнику дорогоцѣнное сокровище на долги вѣки”. Цю пропозицію відхилили, а долю “Збірника” мали вирішити загальні збори⁷⁷.

На цих зборах, які відбулися 27 серпня (8 вересня) 1870 р., питання періодичного видання “Матиці” викликало жваву дискусію. О. Лепкий запропонував видавати “Збірник” раз на рік, бо тепер мало і авторів, і читачів. Зміна програми не допомогла, редакційний комітет приймає всі статті, які мають хоч якусь цінність, бо і за гроші мало хто хоче писати. На звинувачення Івана Гушалеви́ча, що редакційний комітет погано виконував свої обов’язки, О. Лепкий відповів, що комітет збирався регулярно, але що ж можна було зробити, коли потенційні автори, до яких він звертався, надсилали надто мало творів⁷⁸. Священик Гнат Якимович пояснив непопулярність “Збірника” тим, що у ньому та інших виданнях “Матиці” пишуть різними варіантами літературної мови, а слід обрати один. Цю пропозицію через формальні причини (Г. Якимович не був членом “Матиці”) відхилили, одночасно підкресливши, що “Матиця” надає свободу щодо мови кожному авторові⁷⁹. Одночасно ухвалили й рішення продовжувати видання “Літературного збірника” у вигляді одного випуску на рік⁸⁰. Після цих зборів вийшло ще два випуски “Збірника” зі звичною структурою за 1870 і 1871 рр. (вийшли у світ відповідно у 1871 та 1872 рр.), потім у 1874 р. вийшов ще випуск за 1872–1873 рр. із “Сводной галицко-русской лѣтописью съ 1600 по 1700 годъ” А. Петрушевича і на цьому його видання припинилося до 1885 р.

На початку 1870-х рр. дискусія про зміст та завдання “Збірника” “Матиці” тривала, принаймні серед читачів “Слова”. Дехто був незадоволений змістом видання, переважанням у ньому “занадто серйозних” статей, іншим не зовсім подобалася мова збірника. Врешті-решт Венедикт Площанський (спочатку співробітник, потім редактор “Слова” і одночасно член виділу “Галицько-руської матиці”) був змушений кілька разів виступити у своєму часописі з поясненнями.

⁷⁵ Онисим. Огляд Літературний // *Правда*. – 1870. – Ч. 2. – С. 84–88.

⁷⁶ Новинки // *Слово*. – 1869. – Ч. 97. – 13 (25) грудня. – С. 4 (засідання виділу “Галицько-руської матиці” 4 (16) грудня 1869 р.)

⁷⁷ Новинки // Там само. – 1870. – Ч. 33. – 29 апрѣля (11 мая). – С. 4 (засідання виділу “Галицько-руської матиці” 25 квітня (7 травня) 1870 р.)

⁷⁸ Отчетъ засѣданія общаго собранія членовъ Галицко-русской Матицы отбывшагося на д. 27. Августа (8. Сент.) 1870. // *Литературный Сборникъ, издаваемый Галицко-русскою Матицею. 1870*. – Во Львовѣ, [1870]. – С. 124–126.

⁷⁹ Там само. – С. 126–127, 132. Насправді, звісно, ця свобода не була повною: обов’язково слід було використовувати етимологічний правопис, а щодо мови, то у “Зборнику”, повторимо, традиційно використовувалися різні варіанти “язичія”, більше або менше віддалені від народної мови.

⁸⁰ Там само. – С. 127.

Він не міг заперечити очевидних фактів низької популярності “Сборника” та його змістової і мовної еклектичності, але пояснював це передовсім не помилками виділу “Матиці” (керівництво ж погодилось друкувати статті “популярнымъ слогаомъ” і платити авторам гонорари), а низькою активністю потенційних авторів і малою готовністю недостатньо освічених галицьких українців сприймати видання такого типу. Що ж до мови, то, як писав В. Площанський, вона має стати і колись таки стане єдиною для всіх “руських” (східних слов’ян), а тепер нам треба розвивати нашу існуючу літературну мову, недосконалу, бо тимчасову, давати свободу авторам, які самостійно вчать “правильної” мови і з часом все буде добре. Загалом В. Площанський вважав існуючий формат “Сборника” прийнятним, роботу його редакторів задовільною; він бажав лише, аби співвітчизники менше критикували, а більше і різноманітніше писали до цього видання “Матиці”, купували його, читали і всіляко підтримували⁸¹.

Така програма дій влаштувала не всіх. І. Наумович у “Слові” м’яко покритикував “Матицю” і запропонував заснувати нове товариство – “Матицю люду”, яке зайнялося б виданням популярної літератури⁸². Після відповіді редакції “Слова”⁸³ він підкреслив, що не сумнівається у патріотизмі та добрих намірах керівництва “Галицько-руської матиці”, однак не може погодитися з тим, що цілком достатньо використовувати лише старі, перевірені методи. І. Наумович додав: “я довольствоватися не могу тѣмъ объявленіемъ, что “Матица” ухвалила принимать въ “Сборникъ” кромѣ научныхъ статей *также* и популярныи, ибо ухвала тая не примножила еще “Сборнику” числа пренумерантовъ, не причинилася цѣлкомъ до разбужденія народного духа и патріотизма въ масѣ всего русскаго народонаселенія въ Галичинѣ, и “Сборникъ” могъ бы собѣ выходить еще пятьдесятъ лѣтъ, а народъ нашъ засыпали бы польскими книжками и мало по малу повели бы за польскими идеями, якъ то по части уже и видѣти начинаемъ”⁸⁴. Іншими словами, реформа “Сборника” не вдалася, належного ефекту не досягнуто⁸⁵, тому слід подумати над іншими варіантами, пошукати інших шляхів просвіти народу. І. Наумович тоді вже видавав “Науку”, часопис зовсім іншого формату і набагато популярніший за “Литературный сборникъ”, і мав підстави до таких публічних виступів.

Однак на початку 1870-х рр. виділ “Матиці” не мав волі та ресурсів істотно реформувати “Сборникъ”, не знайшлось і окремих діячів, які могли б на високому рівні його наповнювати та редагувати. А. Петрушевич у серпні 1873 р. писав Я. Головацькому: “за годъ 1872 будетъ теперь Науковый Сборникъ печататися, ибо нѣтъ кому заняться изданіемъ тогоже и нѣтъ статей, кромѣ мною печатаемыхъ”⁸⁶. Випуск,

⁸¹ [Площанскій В.] Галицко-русская Матица // *Слово*. – 1870. – Ч. 81. – 14 (26) октябрия. – С. 1; Ч. 82. – 17 (29) октябрия. – С. 1; Гр. Изъ-подъ Львова // Там само. – 1871. – Ч. 50. – 26 іюня (8 іюля). – С. 2 (зауваження редакції “Слова” (В. Площанського)); [Площанскій В.] Въ дѣлѣ “Матицы люду” // Там само. – 1873. – Ч. 91. – 2 (14) августа. – С. 1.

⁸² О необходимой потребѣ основанія у насъ по примѣру Чеховъ “Матицы люду” Изъ Скалата // Там само. – 1873. – Ч. 87. – 24 іюля (5 августа). – С. 1.

⁸³ [Площанскій В.] Въ дѣлѣ “Матицы люду”...

⁸⁴ О “Матицѣ люду”. Изъ Скалата // Там само. – 1873. – Ч. 92 и 93. – 9 (21) августа. – С. 1.

⁸⁵ Наприклад, селян навіть нібито белетризований “Литературный сборникъ” зовсім не цікавив. Один із дописувачів “Слова” повідомив, що коли сусід-селянин прохав його дати щось почитати і він дав “Сборникъ”, то отримав його назад на другий день зі словами: “Прошу Васъ, то не для мене книжка, то для священниковъ або професоровъ, а я бы просилъ о яку повѣстку або о житіе Святыхъ, або що подобного” (Гр. Изъ-подъ Львова...).

⁸⁶ ЛННБУ, ВР, ф. 36, од. зб. 281 / п. 13, арк. 76 зв. (лист А. Петрушевича до Я. Головацького, Львів, 3 серпня 1873 р.)

про який тут згадував А. Петрушевич, виявився останнім перед тривалою перервою до 1885 р.

Розглянемо коротко ще зміст “Наукового / Литературного збірника”. Не бачимо потреби перераховувати тут усі або навіть найважливіші статті та матеріали, надруковані у “Збірнику” – такі переліки вже оприлюднено не раз⁸⁷, натомість проаналізуємо структуру цього видання. Отже, у “Науковому збірнику” (1865–1868) наукові статті з історії, етнографії, філології та мистецтвознавства займали 54,5 % загального обсягу (у сторінках), з них 48,5 % – це статті на історичну тематику (майже виключно – про середньовічний і ранньомодерний період історії галицьких та волинських земель). Історико-краєзнавчі розвідки (в основному В. Площанського про низку галицьких міст та сіл) займали 17,8 % обсягу “Наукового збірника”, художні твори – 9,25 % (з них драматичні – 8,8 % загального обсягу, решта – поезія), матеріали “Галицько-руської матиці” (інформація про загальні збори, списки членів, касові звіти) – 9 %, такі ж повідомлення про діяльність Комісії “Народного Дому” – 5,5 % тощо. У “Литературному збірнику” (1869–1871) наукові статті та публікації джерел займали 59 % (з них матеріали на історичну тематику – 47,9 %), історико-краєзнавчі повідомлення – 12,6 %, художні твори – 10,65 % (в т. ч. драматичні твори – 5,85 %, поезія – 2,5 %, проза – 2,3 %), науково-популярні статті про довкілля та на господарську тематику – 5,7 %, матеріали “Матиці” – 6 %, “Народного Дому” – 4,25 % тощо.

Отже, насамперед бачимо, що ніякої белетризації та популяризації (принаймні щодо змісту) “Збірника” після перетворення його на “літературний” не відбулося*. Художні твори (серед них виразно переважали драматичні, а ось прози майже зовсім не було) весь час займали приблизно лише 10 % обсягу періодичного видання “Матиці”. Щобільше, частка наукових статей та публікацій історичних джерел у “Литературному збірнику” була навіть вищою, ніж у “Науковому збірнику” (59 % проти 54,5 %), а наукові та краєзнавчі статті разом перевищували в обох випадках 70 % загального обсягу.

“Збірники” “Галицько-руської матиці” у досліджуваний період майже наповненими склалися із наукових публікацій на історичну тематику. Ці матеріали можна поділити на статті та публікації історичних джерел, причому частка останніх постійно зростала. Якщо у “Науковому збірнику” давні акти з коментарями займали 17,3 % всього обсягу і 35,7 % обсягу публікацій на історичну тематику (а в річниках за 1865 і 1866 рр. ці показники становили відповідно 5,5 % і 12 %), то у “Литературному збірнику” історичні джерела займали 32,85 % всього обсягу і 68,6 % обсягу публікацій на історичну тематику (у річниках за 1870 і 1871 рр. разом відповідно 43,3 % і 68,6 %). Іншими словами, останні річники “Збірника” перетворилися на напівархеографічне видання, яке, звичайно, не могло зацікавити численних читачів*.

⁸⁷ “Збірники” Галицько-руської Матиці // *Литературный Сборникъ, издаваемый Галицько-рускою Матицею. 1885 г.* / под ред. Б. А. Дѣдицкого. – Во Львовѣ, 1885. – С. 54–59; Стеблій Ф. И., Криль М. М. Галицька матица во Львовѣ... – С. 214–217; Сухий О. *Від русофільства до москвофільства...* – С. 235–236, 240–241. Див. також відповідні статті у “Бібліографії” Івана Левицького: *Галицько-русская библиографія XIX-го столѣтїя дополненная русскими изданиями вышедшими въ Венгріи и Буковинѣ (1801–1886)* / составилъ Иванъ Ем. Левицкій. – Львовъ, 1895. – Т. II. Хронологическій списокъ публикаціямъ (1861–1886).

* До цієї зміни виявився неготовим передовсім виділ “Матиці”, який хотів видавати популярне белетристичне видання у старому форматі наукового збірника, поповнюючи його важкими для пересічного читача науковими статтями та публікаціями історичних джерел. Отже, “белетризація” проявилася лише у зміні назви збірника.

* Нагадаємо, що останній за досліджуваний період річник “Литературного збірника” (за 1872 та 1873 рр.) був повністю заповнений публікацією історичних джерел.

Яким же було значення періодичного видання “Матиці” для розвитку просвіти народу, національно-культурного та інтелектуального життя галицьких українців у досліджуваній період? Очевидно, що покладеного на них завдання видавати популярний інформативно-просвітний (передовсім для інтелігенції, про селян тут не йшлося) часопис виділ товариства та редакційний комітет “Сборника” не виконали. “Науковий / Литературний збірник” був дуже спеціалізованим виданням, не для масового читача, погано розповсюджувався і щороку завдавав “Матиці” значних збитків. Його часто критикували в періодиці того часу; основні претензії були до далекого від інтересів пересічного священика чи вчителя змісту і важкої, у багатьох авторів невправної, мови.

Керівництво “Галицько-руської матиці” у 50–70-х роках XIX ст. оновлювалося дуже повільно, і тому “Сборник” весь цей час фактично перебував в руках невеликого гуртка однодумців, що практично унеможливлювало його істотне оновлення. Редактори-засновники цього часопису (насамперед Я. Головацький та А. Петрушевич) бачили його передовсім науковим (бо й самі були науковцями, а не просвітниками та популяризаторами) і свою позицію змінювати не бажали. Під впливом їх групи (до якої належали Б. Дідицький, К. Мерунович, В. Площанський) керівництво “Матиці” та загальні збори (які відбувалися із великими перервами) фактично залишали статус-кво, аргументуючи це необхідністю мати якийсь часопис для обміну з іншими (передовсім слов’янськими) подібними товариствами. Потреби читачів-співвітчизників вони ніби й знали, розуміючи, що наукове видання їм не дуже потрібне**, але, очевидно, презентація “Матиці” та “галицько-руських” вчених назовні, для слов’янського світу була більшим пріоритетом. Власне, “Сборник” “Галицько-руської матиці” 60–70-х років XIX ст. дуже добре ілюструє і ставлення керівництва цього товариства до народної просвіти, і його волю та можливості організувати належним чином ефективне популярне видання.

Щодо важливості та цінності матеріалів, надрукованих у “Сборнику”, існує кілька оцінок сучасних вчених. Ф. Стеблій та М. Криль вважають, що, хоча вони зробили певний внесок у розвиток науки, однак у цілому не відповідали високим вимогам, а “Сборник” не зміг стати справжнім науковим органом через свій вузько-провінційний характер і не отримав наукового визнання не лише за кордоном, а й у самій Галичині⁸⁸. О. Сухий із цим твердженням загалом не погодився, вважаючи, що “Науковий збірник” мав вигляд солідного наукового видання, був високо схвалений різними слов’янськими науковими осередками і мав потенціал для розвитку, а його низьку популярність пояснив станом тогочасного галицького українського суспільства, яке не було готовим сприймати і підтримувати такі видання⁸⁹.

На нашу думку, “Науковий / Литературний збірник” був передовсім відображенням наукової і, ширше, інтелектуальної загалом, діяльності галицьких українців того часу, принаймні, їх русофільської частини. У галицьких українців був дуже

** Звичайно, крім популярних часописів, галицькі українці могли б мати і наукове періодичне (продовжуване) видання, де публікували б праці своїх дослідників (передовсім істориків, етнографів та філологів). Однак тут проблема була в фінансуванні. Науковий часопис був би неминуче збитковим, тому для його видання потрібно було шукати меценатів чи створити окремий фонд тощо; абсолютна більшість галицьких українців вважала, що недоцільно на такий збірник витрачати кошти “Матиці”, зібрані для просвіти народу (нагадаємо, що товариство на “Сборник” витрачало до 70 % своїх коштів, виділених на видавничу діяльність наприкінці 1860-х рр.), та ще й стверджувати, що це видання і є для народу.

⁸⁸ Стеблій Ф. И., Криль М. М. Галицкая матица во Львове... – С. 217.

⁸⁹ Сухий О. *Від русофільства до москвофільства...* – С. 241.

відчутним брак висококваліфікованих спеціалістів у багатьох галузях (і науковців, і популяризаторів наукового знання, і письменників, і багатьох інших), часто мусили писати аматори, які не могли вирішити певні завдання на високому рівні. Праці навіть авторитетних авторів містили багато недоліків, які помічали їхні сучасники⁹⁰. Все було дуже академічно, зовні справді ніби солідно, але якимось сіро і загалом нецікаво. У середовищі “Матиці” не виявилось творчих, яскравих, високоталановитих людей, чиї тексти (незважаючи навіть на можливі слабкі чи сумнівні фрагменти) викликали б загальний інтерес, дискусію, розворушили б громадськість. Майже не було у виданнях того часу огляду та критики статей “Сборника” – загальними словами одноманітно критикували зміст у цілому, “стиль”, мову, а окремі матеріали, мабуть, не цікавили оглядачів “Слова” чи “Правди”.

Як виявилось, “Сборникъ” не зміг поживити ні наукового, ні літературного життя галицьких українців, не відкрив нових імен. До нього писали ті самі автори: А. Петрушевич*, Я. Головацький (до від’їзду в Росію), В. Площанський, О. Лепкий. Зниження активності авторів (приблизно з 1868 р.) та постійні збитки змусили “Матицю” зменшити обсяг “Сборника” (вже “Літературного”), однак інтерес до нього в суспільстві падав, писати до нього не хотіли (цим, до речі, пояснюється зростання публікацій історичних джерел наприкінці 1860-х рр.), кількість передплатників з-поза середовища членів “Матиці” зменшилася майже до нуля і виділ “Галицько-руської матиці” тихо, без спеціального рішення відмовився від свого періодичного видання.

SERIES EDITIONS OF “HALYTS’KO-RUS’KA MATYTSIA”: PROJECTS AND THEIR IMPLEMENTATION (1848–1874)

Oleksandr SEDLYAR

*Ivan Franko National University of L'viv Research Library,
5, Drahomanov Str., L'viv, 79601, Ukraine, tel. (032) 239-43-58,
e-mail: sedlyar@rambler.ru*

The article discusses the proposed series editions of the “Halyts’ko-Rus’ka Matytsia” society in the 1850s and 1860s and their publication; primarily, the publication of “Naukovyi / Literaturnyi Sbornyk” (Scholarly / Literary Collection) in 1865–1874. The content of these editions is analyzed together with their cost to the society and their distribution. The discussions by Halychyna Ukrainians of “Sbornyk’s” role and importance in their national and cultural life are researched. A hypothesis to explain the low reader demand for the collection is offered.

Key words: society “Halyts’ko-Rus’ka Matytsia”, publishing activity of Halychyna Ukrainians in the 19th century, Ukrainian national movement in Halychyna.

⁹⁰ Див., наприклад, критику статті І. Шараневича “Изслѣдованіе на поли отечественной географіи и исторіи”, надрукованої в “Літературному сборнику” за 1869 р.: Онисим. Огляд Літературний... – С. 85–87. Ця критична стаття, до речі, була чи не єдиною у періодиці того часу, де більш-менш детально проаналізовано зміст окремого (піврічного) випуску “Сборника”.

* А. Петрушевич був найактивнішим автором “Сборника” у 1865–1871 рр. Його статті та підготовані ним публікації джерел із коментарями зайняли 33,4 % всього обсягу цих річників “Сборника” і 69,2 % обсягу всіх історичних статей та публікацій джерел.

СЕРИАЛЬНЫЕ ИЗДАНИЯ “ГАЛИЦКО-РУСЬКОЙ МАТИЦЫ”: ПРОЕКТЫ И ИХ РЕАЛИЗАЦИЯ (1848–1874 гг.)

Александр СЕДЛЯР

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Научная библиотека,
ул. Драгоманова, 5, г. Львов, 79601, Украина, тел. (032) 239-43-58,
эл. почта: sedlyar@rambler.ru*

Рассмотрены проекты сериальных изданий общества “Галицко-русская матица” 50–60-х годов XIX в. и их осуществление, в первую очередь издание “Научового / Литературного сборника” в 1865–1874 гг. Проанализированы содержание этих изданий, их стоимость для общества, распространение, исследовано обсуждение галицкими украинцами роли и значения “Сборника” в их национально-культурной жизни, предложено объяснение его низкой популярности среди читателей.

Ключевые слова: общество “Галицко-русская матица”, издательская деятельность галицких украинцев XIX в., украинское национальное движение в Галиции.

Стаття надійшла до редколегії 28.04.2011

Прийнята до друку 08.06.2011